

Olieverontreiniging: processchema en afsprakenkader

Van: Projectgroep Aanpak Olieverontreiniging

Kenmerk: CIW 88/15.12.2021/pt. 5.5

Bijlagen: 1 (Processchema/stappenplan)

1. Situering

Wanneer een olieverontreiniging in een waterweg, waterloop of gracht niet daadkrachtig aangepakt wordt, kan de ecologische impact groot zijn en kunnen de kosten voor de remediëring hoog oplopen. De projectgroep werkt aan een kader voor een meer gecoördineerde en meer afgestemde aanpak van olieverontreiniging met een efficiënte en effectieve taakverdeling tussen de betrokken actoren (waterbeheerders, VMM-incidentenwerking, milieudiensten, hulpdiensten, ...).

Het processchema/stappenplan omvat de stappen die doorlopen moeten worden bij de aanpak van olieverontreiniging. Het schema bouwt verder op het eerder binnen de CIW goedgekeurde algemeen kader voor de gecoördineerde aanpak van olieverontreiniging (CIW 23 juni 2017).

2. Processchema/stappenplan afsprakenkader olieverontreinigingen in waterlopen

Algemeen

Het voorliggend processchema heeft betrekking op olieverontreinigingen in oppervlaktewater. Deze worden gedefinieerd als koolwaterstoffen, vreemd aan oppervlaktewater die een drijf laag vormen.

In het stappenplan worden onderstaande kleurcodes geïmplementeerd om meer duidelijkheid te brengen in wie initiatiefnemer is in een bepaalde stap en welke actor(en) hierbij kunnen of moeten betrokken worden:

Stap

Initiatiefnemer

Actor

De actoren worden verticaal opgelijst in stap 2 en 3. Het is de bedoeling dat de bovenste actor tot terreinactie overgaat en vervolgens afhankelijk van de beschikbare kennis, middelen en mensen in cascade beroep doet op de overige actoren.

Stap 1: Vaststelling (ter plaatse)

Doel: objectiveren melding en verwittigen waterloopbeheerder

Het startpunt van het proces is de melding van een mogelijke olieverontreiniging. Deze melding kan in theorie door iedereen gemaakt worden en tevens gemeld worden aan verschillende instanties (gemeentebestuur, de waterloopbeheerder, VMM milieu-incidentenwerking werking, brandweer, politie, CCVO...). Het is cruciaal dat een melding zo snel mogelijk objectief beoordeeld wordt door iemand met kennis van zaken. Gaat het hier wel degelijk om een olieverontreiniging?

Het processchema wordt opgesplitst in twee situaties:

1. Wanneer de melding rechtstreeks bij de waterloopbeheerder terecht komt, zal de melding daar beoordeeld worden. Indien de melding effectief een olieverontreiniging betreft, neemt de waterloopbeheerder het initiatief om Stap 2 van het stappenplan te initiëren. Bovendien wordt de olieverontreiniging steeds gemeld aan VMM milieu-incidentenwerking. Indien nodig komen zij ter plaatse voor de opsporing van de bron van de olieverontreiniging (zie stap 2) e.a. Elke olieverontreiniging wordt door hen opgenomen in een centrale databank. Wanneer er geen olieverontreiniging of andere calamiteit wordt vastgesteld, wordt de melding afgerond.
2. Wanneer de melding niet terechtkomt bij de waterloopbeheerder kan de ontvanger van de melding deze indien mogelijk zelf objectiveren. Indien het een olieverontreiniging of andere calamiteit betreft, wordt VMM milieu-incidentenwerking gecontacteerd waarna zij de waterloopbeheerder op de hoogte brengen.

Indien de melding niet beoordeeld kan worden, dient dit door de waterloopbeheerder te gebeuren. VMM milieu-incidentenwerking fungeert hierbij als spilfiguur. De melding komt bij hen terecht waarna ze de juiste waterloopbeheerder en mogelijke andere betrokken partijen contacteren.

Wanneer de waterloopbeheerder de melding niet met zekerheid kan objectiveren, kan steeds beroep gedaan worden op de expertise van VMM milieu-incidentenwerking.

Wanneer Stap 1 uitwijst dat het een olieverontreiniging betreft, wordt overgegaan naar Stap 2. De waterloopbeheerder is in principe na het doorlopen van Stap 1 steeds op de hoogte van de verontreiniging en is initiatiefnemer bij aanvang van Stap 2, tenzij de waterloopbeheerder geen permanentieregeling heeft of niet bereikbaar is. In dat geval neemt VMM milieu-incidentenwerking de coördinatie in de tussentijd over. De waterloopbeheerder neemt zo snel mogelijk zijn coördinerende en uitvoerende rol op (cfr. het stappenplan).

Stap 2: Eerstelijnsbestrijding en brononderzoek

Doel: voorkoming verdere verspreiding, opsporen, uitschakelen bron en handhavend optreden

De waterloopbeheerder is in deze stap aan zet. Hij is de initiatiefnemer van de verschillende deeltappen. Omdat niet elke waterloopbeheerder even veel ervaring, kennis, mensen en/of middelen heeft, worden bij deze stap verschillende niveaus geïntroduceerd. De waterloopbeheerder kan meteen opschalen naar niveau 2 wanneer de noodzakelijke acties niet zelf uitgevoerd kunnen worden. Bij opschaling naar niveau 2 neemt VMM milieu-incidentenwerking de coördinatie over en contacteren zij de overige betrokkenen (afwaartse waterloopbeheerder, brandweer, gemeente...).

Indien VMM milieu-incidentenwerking oordeelt dat verdere opschaling noodzakelijk is, wordt een noodplan opgestart. In dat geval neemt de noodplanambtenaar de coördinatie over. De waterloopbeheerder blijft ongeacht het niveau ter beschikking als actor, bijvoorbeeld voor het aanleveren van nuttige informatie m.b.t. de waterloop.

De coördinator houdt een logboek bij waarin de terreinacties worden genoteerd. Bij opschaling wordt het logboek tussen coördinatoren overgedragen. Bij afronding van het incident wordt het logboek bezorgd aan de betrokken waterloopbeheerders.

Stap 2.1: Eerstelijnsbestrijding

Met de eerstelijnsbestrijding wordt de verdere verspreiding van de olieverontreiniging zo snel mogelijk na de vaststelling gestopt. Indien mogelijk zorgt de waterloopbeheerder zelf voor het inperken van de verontreiniging (niveau 1). Dit kan bijvoorbeeld door het plaatsen van absorberende worsten op strategische plaatsen in de waterloop. Wanneer de waterloopbeheerder zelf niet over de nodige kennis, materialen en/of middelen beschikt, wordt opgeschaald naar niveau 2. De waterloopbeheerder neemt contact op met VMM milieu-incidentenwerking waarna zij de vereiste andere actoren contacteert. Indien VMM milieu-incidentenwerking oordeelt dat verdere opschaling naar niveau 3 noodzakelijk is, wordt een noodplan opgestart. In dat geval neemt de noodplanambtenaar de coördinatie over.

Stap 2.2: Opsporen bron en handhavend optreden

Eens de verontreiniging zich niet verder kan verspreiden, moet de bron van de verontreiniging opgespoord en uitgeschakeld worden. De waterloopbeheerder gaat in eerste instantie zelf op zoek, indien relevant met de hulp van de rioolbeheerder. Wanneer de verontreiniging een grotere omvang heeft, wordt opgeschaald naar niveau 2 of 3 zodat andere actoren (gemeente, VMM milieu-incidentenwerking, politie...) betrokken worden.

Na afloop van het brononderzoek wordt steeds een (vereenvoudigd) proces verbaal opgemaakt. Dit is belangrijk in het kader van handhaving en het eventueel verhalen van kosten. Wanneer de bron niet wordt gevonden, wordt een proces verbaal opgemaakt tegen onbekenden. Dit kan nuttig zijn wanneer op termijn de bron gevonden wordt, of wanneer er een nieuwe verontreiniging wordt vastgesteld.

Stap 2.3: Uitschakelen bron

Nadat de bron is opgespoord, moet de aandacht gaan naar de uitschakeling van de bron. Het hoofddoel hierbij is het voorkomen van bijkomende vervuiling en/of milieuschade.

Ongeacht het niveau van de verontreiniging (niveau 1 tot 3) zijn de actoren van deze stap dezelfde. Indien de vervuiler zelf het initiatief wil nemen om de bron uit te schakelen dan is deze aanpak te verkiezen.

Indien de vervuiler niet tot actie wil overgaan, kan via een bestuurlijke maatregel (bij milieu-inbreuk) of veiligheidsmaatregel (bij overmacht) de bron uitgeschakeld worden. Bij deze maatregelen wordt aan de vervuiler een remediërende actie opgelegd door een toezichthouder of worden door de toezichthouder zelf maatregelen genomen om de bron te stoppen.

Ook het lozingspunt van de olieverontreiniging ter hoogte van de waterloop moet in deze stap aangepakt worden. Indien de vervuiler hier niet optreedt, gaat de waterloopbeheerder over tot de terreinactie met eventuele bijstand van de rioolbeheerder, gemeente, brandweer en/of civiele bescherming.

Stap 2.4: Staalname (facultatief)

Het nemen van een staal en chemische analyse kan aangewezen zijn om de bron te kunnen achterhalen. Dit kan op termijn nuttig zijn om de bewijslast te verhogen. Voor een klassieke (stookolie)verontreiniging heeft een staalname en analyse weinig meerwaarde aangezien hiermee geen absolute link tussen de verontreiniging en de vervuiler kan aangetoond worden. Voor een atypische olieverontreiniging (bv. kerosine) met een zeer specifieke vermoedelijke bron is een staalname wel interessant. VMM milieu-incidentenwerking zal beoordelen of een staalname in deze optiek aangewezen is.

De staalname en analyse zijn niet bedoeld om de adviezen aan de bevolking te onderbouwen (bv. sluit ramen en deuren). De analysetermijn laat niet toe om in acute situaties snel te reageren.

Voor de onbevaarbare en bevaarbare waterlopen gebeurt de staalname door VMM milieu-incidentenwerking. Bij de havens gebeurt de staalname door de haven-/scheepvaartpolitie of de havenkapitein.

Stap 3: Verwijderen olieverontreiniging

Doel: verwijderen olieverontreiniging in waterloop en afvoer bestrijdingsmateriaal

Omdat niet elke waterloopbeheerder even veel ervaring, kennis, mensen en/of middelen heeft, wordt in Stap 3 naar analogie met Stap 2 (eerstelijnsbestrijding en brononderzoek) ook gewerkt met verschillende niveaus. Het niveau wordt bepaald door de coördinator die de vereiste actoren verwittigt.

Stap 3.1: verwijdering verontreiniging in waterloop

Deze stap richt zich op het verwijderen van de bulk van olieverontreiniging uit de waterloop. Voor de technische aanpak van deze verwijdering, wordt verwezen naar het vademecum waarin op basis van een beslisschema de aangewezen techniek wordt vastgelegd.

Indien mogelijk zorgt de waterloopbeheerder zelf voor de verwijdering van de olieverontreiniging uit de waterloop (niveau 1). Wanneer de waterloopbeheerder zelf niet over de nodige kennis, materialen en/of middelen beschikt, wordt opgeschaald naar niveau 2. De waterloopbeheerder neemt hiervoor contact op met VMM milieu-incidentenwerking waarna zij de vereiste andere actoren contacteert. Indien VMM milieu-incidentenwerking oordeelt dat verdere opschaling naar niveau 3 noodzakelijk is, wordt een noodplan opgestart. In dat geval neemt de noodplanambtenaar de coördinatie over.

Stap 3.2: afvoer en verwerking van de verwijderde verontreiniging en bestrijdingsmateriaal

Deze stap heeft als doel om de verwijderde verontreiniging en het gebruikte bestrijdingsmateriaal op een correcte manier af te voeren en te verwerken. Beide worden beschouwd als een bedrijfsafval en moeten verwerkt worden door gespecialiseerde, vergunde verwerkers. De waterloopbeheerder neemt hiertoe het initiatief. De beheerders van de onbevaarbare en bevaarbare waterlopen doen beroep op een externe verwerker voor de acceptatie en verwerking van het afval.

De havens kunnen de gebruikte bestrijdingsmaterialen en afvalstromen laten verwerken bij de PRF (Port Reception Facility).

Voor de verwerking van het oliehoudend afval werken de waterloopbeheerders indien nodig samen. De waterloopbeheerders kunnen gebruik maken van elkaars afvalverwerkingscontracten waarbij de kosten worden gedragen door de waterloopbeheerder die het afval voor verwerking aanbiedt.

Stap 4: Nazorg

Deze stap heeft als doel:

- Het afhandelen van de olieverontreiniging (sanering);
- Het nemen van alle nodige maatregelen om schade in de toekomst zoveel mogelijk te voorkomen;
- De financiële compensatie voor de gemaakte kosten en de geleden schade.

Deze maatregelen situeren zich op financieel, juridisch, technische en/of organisatorisch gebied.

Na een olieverontreiniging dient beoordeeld te worden of analyses van de waterloop en/of de getroffen omgeving uitgevoerd dienen te worden. De benadeelde partij is hier de aangewezen initiatiefnemer. Indien sanering noodzakelijk is, zal de saneringsplichtige, onder toezicht van de waterloopbeheerder, de sanering (laten) uitvoeren. Indien de saneringsplichtige niet gekend is, valt dit ten laste van de waterloopbeheerder.

Om toekomstige verontreinigingen te voorkomen en/of te beperken kunnen voorzorgsmaatregelen opgelegd worden. Een lokale toezichthouder of de omgevingsinspectie zijn hiertoe bevoegd en initiatiefnemer. De waterloopbeheerder volgt dit op.

Na opmaak van een (vereenvoudigd) proces-verbaal (Stap 2.2), en indien de vervuiler gekend is, kan overgegaan worden tot het terugvorderen van de kosten en de financiële compensatie van de schade. Dit kan zowel gerechtelijk als buitengerechtelijk (in der minne). De benadeelde partij is hier wederom initiatiefnemer.